

УДК 3.37.0

Матяшук В.П.,*кандидат історичних наук, Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Львів, Україна*

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ: РОСІЙСЬКИЙ ДОСВІД

У статті розглядаються питання реалізації духовно-морального виховання школярів у Росії. Висвітлено, зокрема, національну специфіку російського духовно-морального виховання школярів, що закорінена в національному світогляді.

Ключові слова: духовно-моральне виховання, школа, церква, інноваційні методи.

Матяшук В.П. Духовно-нравственное воспитание школьников: российский опыт

Данная статья рассматривает вопросы реализации духовно-нравственного воспитания российских школьников. Освещено, в частности, национальную специфику российского духовно-нравственного воспитания школьников, что кроется в национальном мировоззрении.

Ключевые слова: духовно-нравственное воспитание, школа, церковь, инновационные методы.

Matyaschuk V.P. The Spiritual and Moral Education of Schoolchildren: Russian Experience

This article examines the questions of spiritually-moral education of the Russian schoolchildren. Z'yasovano, in particular, national Russian spiritual and moral education of schoolchildren, that is hidden under the national world outlook.

Keywords: spiritually-moral education, school, church, innovative methods.

Сучасне українське суспільство переживає глибоку духовну кризу, яка спостерігається в таких неприємних проявах як моральна деградація, втрата сімейних цінностей та змісту життя, культ споживацтва, егоїзму, дорослі та підліткові шкідливі звички, зокрема, алкоголізм, наркоманія, розбещеність, низька побутова

культура, жорсткий прагматизм тощо. Проблема ця не є суто українською – в тій чи іншій мірі її переживають усі країни, що йдуть шляхом цивілізаційного поступу, який сформував особливий тип технократичної особистості – “кібернетичну людину” (Е.Фромм), інтелектуально розвинену та технічно освічену, але не здатну до істинно людських стосунків, духовно відчужену від світу природи та людської культури [5]. Кожна держава намагається вирішувати її, виходячи з власних національно-культурних та економічних пріоритетів, але всі схилиються до того, що основною умовою національного відродження є вдосконалення та посилення духовно-морального виховання підростаючого покоління. У школах більшості розвинених європейських держав цей напрям виховання тісно поєднаний із предметом релігійної освіти, який має різні назви: релігія (Бельгія, Греція, Іспанія, Фінляндія), навчання християнської моралі (Данія), основи релігії (Австрія, Норвегія, Нідерланди), релігійне навчання (Швеція, Ісландія), релігійне виховання (Португалія, Великобританія, Німеччина), релігія та етика (Люксембург), релігійні рухи (Нідерланди, середня школа) [3]. Слід завважити, що ця практика безперервно відбувається впродовж багатьох століть, і за цей час накопичено значний досвід, який може бути успішно використаний в Україні. Але для нас ця проблема обтяжена ще й втратою попередніх основ та цінностей виховання, економічними негараздами та політичною нестабільністю. Тому невже для української школи ближчим буде досвід Росії як держави, що переживає схожі з нами реалії суспільно-політичного та економічного життя?

Метою статті є короткий аналіз виховної практики формування духовно-моральних якостей громадянина Росії з точки зору її корисності для української школи.

Актуальність проблеми для Росії яскраво демонструє увага до її вирішення поважних державних інституцій, які умовно можна згрупувати так:

– вища влада. “Концепція державної політики в сфері духовно-морального виховання дітей у Російській Федерації та захисту їх моральності” визначає сукупність державних і суспільних заходів зі створення умов для формування духовно-моральних якостей підростаючого покоління та напрями реалізації державної політики у цій сфері з розрахунковим періодом реалізації – впродовж 2008-2015 років [4]. Законодавчим забезпеченням цього процесу є закони

“Про освіту”, “Про захист дітей від інформації, що чинить шкоду їх здоров’ю та розвитку” та Федеральний Державний освітній стандарт основної загальної освіти. Останній розкриває зміст наведеного в Законі “Про освіту” поняття “духовно-моральний розвиток учнів”, за яким бачиться педагогічно організований процес набуття учнем певних цінностей, що зберігаються в релігійних, етнічних, культурних, сімейних та соціальних традиціях і сприяють розвитку його здібностей свідомо вибудовувати ставлення до себе, своєї родини, інших людей, суспільства, держави, всього світу на основі прийнятих моральних норм і моральних ідеалів [2]. За вимогами Стандарту в структурі освітньої програми передбачається концепція духовно-морального виховання школярів і орієнтовна програма виховання та соціалізації учнів. У концепції формуються цілі й завдання виховання школярів, розкривається система базових національних цінностей, визначаються основні форми та методи духовно-морального розвитку громадянина Росії в системі урочної, позаурочної та позашкільної діяльності. Програма, розроблена на основі концепції, є концептуальною й методичною основою для наповнення освітніми закладами власної програми виховання;

– освіта. Попри те, що до процесу духовно-морального розвитку передбачено залучення родини, інститутів держави та громадянського суспільства, церкви, закладів додаткової освіти, культури та спорту, ЗМІ тощо, провідна роль визначена школі як ключовому елементу інтегративного, соціокультурного, загальнонаціонального простору неперервного (протягом усього життя) духовно-морального розвитку особистості громадянина Росії. У своїй діяльності школа керується Стандартом та виховним ідеалом, зміст якого визначають ст.14, п.1-2 Закону “Про освіту” та вітчизняний педагогічний досвід. Сучасний національний виховний ідеал Росії – творчий, високоморальний, компетентний громадянин, який сприймає долю вітчизни як свою власну, усвідомлює відповідальність за сьогоднішнє та майбуттє своєї країни – бачиться росіянами як компонент і водночас як універсальна педагогічна технологія вирішення завдання кількісного примноження російського народу, підвищення якості життя, праці та творчості, зміцнення духовності та моральності, громадянської солідарності й державності, розвитку освіти, науки та культури [2].

– орієнтовний перелік базових моральних цінностей (патріотизм, соціальна солідарність, громадянськість, сім’я, праця і твор-

чість, наука, традиційні російські релігії, мистецтво і література, природа, людство) може бути доповнений у навчальному закладі додатковими цінностями, що не суперечать наведеним вище та сприяють їх більш повному розкриттю. Кожна група базових цінностей оформлюється в цільову програму виховання, яка є комплексною й поділяється на підпрограми, які розкривають її суть. Окрім того, до змісту гуманітарних навчальних дисциплін окремими розділами можуть бути включені сюжети про роль церкви в розвитку держави та формуванні російського народу, його авторитету в Європі та світі. Базовий навчальний план відкриває можливості для вивчення школярами курсів за вибором: “Основи православ’я”, “Основи буддизму”, “Основи ісламу”, “Основи іудаїзму”;

– наука. В державі триває пошук шляхів поєднання державного та церковного, світського й релігійного впливів на формування духовно-морального розвитку російських школярів.

Спроби осмислення цієї проблеми здійснюються відразу в кількох напрямках:

* різноманітні конференції, що організовуються Російською православною церквою (Міжнародні Різдвяні освітні читання й регіональні читання – Дмитрієвські, Іринархівські, Киреевські, Феофанівські, Тихонівські та ін.);

* світські педагогічні конференції, присвячені творчості К.Д.Ушинського, В.В.Розанова з питань духовного виховання;

* праці філософів, культурологів, психологів і педагогів: Є.П.Белозерцева, І.Ф.Гончарова, Л.В.Сурової, О.В.Долженко, Б.Т.Ліхачова, Н.Д.Никандрова, В.А.Сластьоніна, В.Ю.Троїцького, дисертаціях Н.В.Бєлих, І.В.Метлика, Л.Н.Сєліванової, Л.А.Бєляєвої, В.М.Мєншикова, В.І.Слободчикова тощо;

* включення до сучасної психолого-педагогічної науки праць православних філософів В.В.Зєньковського, В.О.Ключєвського та ін. ; використання праць православних ієрархів: патріарха Алексія ІІ, архієпископа Ювеналія, архімандрита Іоанна та ін. [1].

– церква. Церкви різних конфесій виступають проти західних деїдеологізованих ліберальних стандартів, ремствують на сильні атеїстичні стереотипи виховання. Найбільшу активність тут проявляє РПЦ. Характерними формами співпраці органів управління освітою, навчальних закладів із конфесіями є координаційні ради та змішані комісії з питань морального виховання, до яких залу-

чені представники як органів освіти, так і конфесій (як правило – РПЦ), спільні наукові конференції, підтримка державою літніх таборів для школярів, організація конкурсів робіт учнів, участь представників релігійних організацій у перепідготовці вчителів, створення релігійно-освітніх сайтів на зразок: “Образование и Православие”, “Вера и Время”, “Сибирская православная газета”, сайт Методичного кабінету Єпархіального відділу релігійної освіти й катехизації Московської єпархії, “Богослов”, “Церковная школа” тощо, створення та робота недільних шкіл, православних класів, православних гімназій, центрів духовного розвитку дітей і молоді, православних бібліотек, військово-патріотичних клубів при єпархіях та ін.

– суспільство. Про залучення всіх здорових сил суспільства до процесу духовного відродження свідчать такі факти як створення та діяльність громадських організацій та фондів (наприклад, “Собор православної інтелігенції”), консолідування виховних зусиль активістів громадського життя (наприклад, круглий стіл в Санкт-Петербурзькому книжковому клубі “Буквоїд” “Духовно-моральне виховання і освіта в школі: взаємодія авторів, видавців, книгопродавців, батьків та вчителів”), активні акції протесту батьків щодо запровадження до шкільних програм курсів статевого виховання, проведення акцій із пропаганди контрацепції, гей-парадів, ювенальної юстиції тощо.

Проте, попри таку величезну роботу, Росія ще далека від досягнення мети. На думку Н.Н.Нікітіної, на заваді стоїть невирішеність кількох проблем. Перша пов’язана з підготовкою вчителя, який, аби стати духовним наставником особистості, має не тільки володіти сумою необхідних знань, а й сам свідомо прагнути до постійного духовного росту. Друга проблема стосується змісту духовно-морального виховання, який має визначити, яку систему цінностей вважати головною: релігійну чи світську, загальнолюдську чи національну. Попри задекларований паритет культурних та релігійних норм і традицій, не можна не помітити провідної ролі православ’я (яке росіяни називають культуротворчою релігією), що створює загрозу поширення ксенофобії, нетерпимості та дискримінації представників інших конфесій та культур. Третя проблема пов’язана з методичною підготовкою вчителя, адже він повинен мати особливі методи та форми духовно-морального виховання, що апелюють не тільки до мислення школярів, але й до їх

емоційного світу, вміти створити такі педагогічні ситуації, за яких дитина сама добровільно визнає для себе задекларовані в програмних документах цінності [5].

Висновки з дослідження й перспективи подальших пошуків у даному напрямку. Таким чином, як позитив російського досвіду варто відзначити увагу держави, церкви та суспільства до реалізації духовно-морального виховання, яка проявляється в законодавчому забезпеченні, наукових напрацюваннях, церковних, освітніх та громадських заходах. Для України корисним стане духовна просвіта батьків, активізація батьківської громади в організації протидії негативному впливу ЗМІ та нав'язаним західним ідеалам виховання, більш широка участь православної церкви (особливо Київського патріархату) з використанням інноваційних методик, створення духовних сайтів, постійні наукові пошук та моніторинг результативності існуючих методик духовно-морального виховання школярів, залучення церкви до підготовки вчителів.

Список використаної літератури та джерел:

1. Барінова Н. Г. Духовно-нравственное воспитание учащихся российской православной гимназии: дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук спец.: 13.00.01 “Общая педагогика, история педагогики и образования”. / Н.Г. Барінова. – Барнаул, 2006. – 210 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/202489.html>.

2. Данилюк А.Я., Кондаков А.М., Тишков В.А. Духовно-нравственное воспитание российских школьников. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lomonholding.ru/articles/detail/?catalogue_id=12&item_id=1525.

3. Жуковський В.М. Актуальні питання викладання християнської етики в школах України. / В.М. Жуковський. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bw-school.com.ua/ukr/etika/92>.

4. Краткое описание Концепции государственной политики в области духовно-нравственного воспитания детей в Российской Федерации и защиты их нравственности (Материалы общественной палаты РФ). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.verav.ru/common/message.php?Table=news&num=3995>.

5. Никитина Н.Н. Духовно-нравственное воспитание: сущность и проблемы. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pedagogika-cultura.narod.ru/private/Articles/N_7/Nikinina_08_2.htm.